

Zakharova T.A.

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

SOCIALIZATION OF THE PRESCHOOL CHILD AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF COMPETENCE OF THE FUTURE PERSONALITY

Summary

The article analyses theoretical and methodological material for the socialization of the child. The essence of the concept of «socialization», psycho-pedagogical aspects of the adaptation process of preschooler in society, the basic approaches to the process of socialization of the child of preschool age are revealed.

Keywords: socialization of preschool child, child development, socialization approaches, socio-pedagogical problem.

УДК 371.398

ПЕРЕВАГИ АРТ-ТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО УМОВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Костіков В.О.

Миколаївська філія

Київського національного університету культури і мистецтв

У статті проаналізовано переваги використання арт-терапії серед дітей у соціально-психологічному напрямі. Автор виокремлює особливості застосування арт-терапії для підвищення рівня адаптації дітей молодшого шкільного віку як до умов навчально-виховного процесу, так і до навколишнього середовища в цілому.

Ключові слова: арт-терапія, адаптація, молодший шкільний вік, навчально-виховний процес, творчість.

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес, впровадження нових навчальних програм вимагає нових підходів, форм, методів та технологій виховання, розвитку й навчання дітей. Сьогодні зміст освіти ускладнюється, акцентується увага на розвитку творчих, інтелектуальних здібностей дітей, а у разі потреби, корекції емоційно-вольової та рухової сфер. Таким чином, традиційні методи навчання й виховання змінюють нові, інтерактивні методи, які спрямовані на активізацію пізнавального розвитку дитини.

Навчальний процес має створювати та забезпечувати оптимальні умови для того, щоб діти молодшого дошкільного віку могли максимально реалізувати свої природні можливості, допомогти пізнати себе і навколишній світ. Тому, все частіше вітчизняні педагоги та психологи, наголошують на тому, що з метою розвитку дитячих здібностей, прискорення адаптації, зниження в окремих дітей гіперактивності, замкнутості та вдосконалення координації рухів дрібної моторики варто впроваджувати інноваційну технологію – арт-терапію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема є предметом поліфундаментальних досліджень спеціалістів багатьох галузей наукового знання. Крізь призму педагогіки, психології, філософії, соціології відбувається теоретичне осмислення головних концептуальних ліній проблеми, а також апробуються універсальні технології з метою емпіричного дослідження цього феномена (І. Бех, С. Болтівець, Г. Бондаренко, Т. Ілляшенко, О. Хохліна та ін.). В Україні питання впливу арт-терапії на дітей досліджують багато вчених-теоретиків та практиків (Г. Батищева, О. Вознесенська, Н. Волкова, В. Газолишин, Н. Ещенко, О. Пилюпенко, Н. Полякова, Н. Простакова, О. Пинчук, А. Чуприков, Т. Яценко та ін.). Російські вчені А. Копитін, О. Свистовська уза-

гальнили основні принципи і робочі прийоми використання арт-терапії в роботі з дітьми як засобу розвитку певних особистісних якостей і вмінь, запропонували підходи до діагностики і корекції емоційних розладів у дітей та підлітків. О. Серова обґрунтувала ефективність творчих методик у самопізнанні і особистісному рості.

Мета роботи. Метою цієї статті є загальний огляд теоретичних основ терапії за допомогою образотворчого мистецтва, узагальнений аналіз особливостей та виокремлення переваг арт-терапії як засобу адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. Термін арт-терапія став використовуватися в нашій країні порівняно недавно, і в перекладі з англійської означає «лікування, засноване на заняттях художньою творчістю», хоча як засіб лікування душі пластичні мистецтва були відомі задовго до виникнення поняття про терапевтичні методи. Кращі зразки архітектури, культових споруд, релігійного живопису та скульптури були завжди спрямовані на оздоровлення душі, народження світлих почуттів, позбавлення деструктивних імпульсів і станів. Варто зазначити, що в Україну арт-терапія як засіб адаптації використовується не тривалий час і переживає період становлення. Найбільш розвинуті такі напрями арт-терапії як ізотерапія та танцювально-руховий підхід. В Україні, порівняно з Західною Європою та Америкою, арт-терапією більше цікавляться не лікарі, а педагоги та психологи-практики.

Спочатку арт-терапія виникла в контексті теоретичних ідей З. Фрейда [1] і К. Юнга, а в подальшому набувала більш широку концептуальну базу, включаючи гуманістичні моделі розвитку особистості К. Роджерса і А. Маслоу.

На думку Юнга, мистецтво, особливо арт-терапія, що використовує мистецтво, в значній мірі полегшують процес індивідуалізації саморозвитку особистості на основі встановлення зрілого балансу між несвідомим і свідомим «Я». За М. Лібманом, арт-терапія – це використання засобів мистецтва для передачі почуттів та інших проявів психіки людини з метою зміни структури її світовідчуття [2, с. 8].

Теоретичні основи терапії за допомогою образотворчого мистецтва виходять з поглядів З. Фрейда [1], аналітичної психології К. Юнга, який використовував власне малювання для підтвердження зв'язку з мисленням та мовою. Дитинство – період інтенсивного становлення фізіологічних і психічних функцій. «Дитина мислить формами, фарбами, звуками, відчуттями» – вважав К. Ушинський, закликаючи дорослих опиратися на ці особливості дитячого мислення. Відомо, що чим менша дитина, тим вона емоційніше сприймає оточуючий світ, тим більший «емоційний дискомфорт», який, як правило, щезає під впливом позитивних емоцій, джерелом яких може і повинна бути арт-терапія.

В енциклопедії соціальної роботи зазначено, що «арт-терапія – це способи і технології реабілітації людей засобами мистецтва і образотворчої діяльності» [3, с. 34].

На думку А. Копитіна, арт-терапія здатна простими засобами актуалізувати внутрішній потенціал кожної дитини, сприяти зціленню і встановленню гармонії особистості, формувати її творчу позицію. При цьому дитина навчається спілкуватися з навколишнім світом на рівні екосистеми, використовуючи образотворчі, рухові та звукові засоби [2, с. 125]. Таким чином, арт-терапія володіє очевидними перевагами перед іншими формами психотерапевтичної роботи:

- Арт-терапія є засобом переважно невербального спілкування. Це робить її особливо цінною для тих, хто недостатньо добре володіє мовою, відчуває труднощі в словесному описі своїх переживань.

- Арт-терапія є засобом вільного самовираження і самопізнання. Вона має «інсайт-орієнтований» характер, надає атмосферу довір'я, високої терпимості і уваги до внутрішнього світу дитини.

- Арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу дитини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення [2, с. 257].

На сьогоднішній день існує багато сфер, де застосовують арт-терапію, а її вивченням займаються як психологи, психотерапевти, так і педагоги та працівники соціальної сфери. У рамках нашого дослідження заслугове на увагу праця К. Уелсбі [4], де охарактеризовано досвід роботи Лондонської школи для дівчаток. За словами автора, арт-терапевтична робота в школі дає змогу підвищити значимість проблеми психічного здоров'я учнів і сприяє кращому розумінню їх потреб педагогами. У міру вдосконалення форм арт-терапевтичної роботи в школі у спеціалістів з'явилася можливість надавати учням допомогу на різних етапах розвитку у них тих чи інших емоційних і поведінкових порушень. Це призвело до того, що з плином часу помітно скоротилося число дівчаток, які потребують психотерапевтичної допомоги, а також кількість учнів, що виключаються зі школи [4, с. 161].

Аналізуючи дану роботу, ми у свою чергу дійшли висновку про те, що арт-терапія може бути використана в системі загальної освіти і виступати в якості ефективного засобу допомоги невстигаючим та дітям, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Російські вчені А. Копитін, О. Свистовська узагальнили основні принципи і робочі прийоми використання арт-терапії в роботі з дітьми і підлітками як засобу розвитку певних особистісних якостей і вмінь, запропонували підходи до діагностики і корекції емоційних розладів у дітей та підлітків; О. Серова обґрунтувала ефективність творчих методик у самопізнанні і особистісному рості.

Проаналізувавши роботи О. І. Копитіна [5] та Л. Д. Лебедевої [6], виділимо найбільш науково аргументовані та значущі переваги арт-терапії:

1. Арт-терапія створює позитивний емоційний настрій у групі, формує активну життєву позицію, впевненість у своїх силах.

2. Арт-терапія, в межах якої клієнти мають можливість спілкуватися невербально, полегшує процес комунікації з однолітками, соціальним педагогом, психологом.

3. Зміцнює культурну ідентичність дитини, сприяє подоланню мовного бар'єру.

4. Надає можливість звернутися до тих реальних проблем або фантазій, які з яких-небудь причин важко обговорювати вербально.

5. Дає можливість на символічному рівні експериментувати з різними почуттями, досліджувати і виражати їх у соціально прийнятій формі.

6. Арт-терапія – унікальна можливість для дослідження особистості. Дозволяє пропрацювати думки і емоції, які людина тримає в собі.

7. Розвиває почуття внутрішнього контролю.

8. Підвищує адаптаційні здатності людини до повсякденного життя і школи.

9. Ефективна в корекції різних відхилень і порушень особистісного розвитку. Спирається на здоровий потенціал особистості.

10. Творча діяльність як могутній засіб зближення людей стає своєрідним «мостом» між соціальним педагогом та клієнтом.

Таким чином, можна виокремити наступні особливості арт-терапії як засобу адаптації дитячої молодшого шкільного віку до умов навчально-виховного процесу:

Арт-терапія як засіб самовираження. Приймають, що в процесі комунікації люди зазвичай користуються вербальними каналами. Проте є ситуації, коли вербальний спосіб взаємодії є неможливим (через фізичні вади, страх чи невміння висловити свою думку у словах). В цей момент незамінною стає арт-терапія, яка використовує мову візуальної, пластичної, аудіальної експресії.

Арт-терапія як засіб вільного самовираження й самопізнання є інструментом дослідження й гармонізації тих сторін внутрішнього світу дитини, для вираження яких немає адекватних вербальних засобів. Тому часто арт-терапія стає єдиним способом «зв'язку» між дитиною та суспільством, соціальним педагогом. Заняття творчістю дає можливість дитині зрозуміти й оцінити свої почуття, спогади, образи майбутнього, знайти час для відновлення життєвих сил та для спілкування із собою. У ході арт-терапевтичної роботи створюються додаткові можливості для внутрішньоособистісної комунікації, перехід на глибші рівні взаємодії з проявом внутрішніх (у тому числі неусвідомлюваних) механізмів організації поведінки, відбувається звільнення від впроваджених домінуючою культурою й ідеологією поведінки й освоєння тих ролей, які найбільше відповідають глибинній природі, потребам і напрямкам розвитку дитини.

Арт-терапія як творчість. У будь-якій сфері людської діяльності необхідні вміння приймати творчі рішення. Достатній рівень креативності дає

можливість знаходити ефективні рішення й сприяє особистій самореалізації та зростанню. Творчість – це вихід за рамки знань, подолання та звільнення від обмежень. Творчий процес є процесом створення принципово нового продукту, а креативність – спроможність відмовитися від стереотипних моделей мислення та дії.

Арт-терапія як задоволення. Відомо, що творчість нерозривно пов'язана з поняттям задоволення. Тому арт-терапія завжди дає високий позитивний емоційний заряд і є найбільш безболісним способом вирішення проблем.

Арт-терапія як навчання. Цікавим фактом є те, що мистецтво – є унікальним способом передачі людського досвіду. Сьогодні в науці стосовно цього питання виокремлюють окреме поняття – арт-педагогіка. Образ стає інструментом спілкування, а заняття образотворчою творчістю активізують і збагачують комунікативні та креативні можливості дитини, сприяють виробленню широкого спектру нових способів спілкування, орієнтації на міжособистісну взаємодію.

Арт-терапія як гра. Діяльність, заснована на власній художній творчості, є для більшості дітей незвичною, новою, недослідженою, пов'язаною зі спогадами. Кожен у дитинстві малює, ліпить та грає. Гра спрямована не на результат, а саме на процес, це – єдиний вид людської діяльності, орієнтований на сам процес. Крім того, й гра, й ритуал містять суто терапевтичний елемент: все можливо потрібно нестандартність, несподіваність, оригінальність. Дитина стає вільною від звичайних для життя форм та способів поведінки.

Арт-терапія як метод зцілення. Для початку слід зауважити, що зцілення неодмінно пов'язане з духовною цілісністю, гармонією духу та тіла. Мистецтво психотерапевтичне за своєю природою та

сутністю, тому що воно займається проблемами пристосування «Я» дитини до навколишньої реальності, сенсу існування цього «Я» або внутрішнім буттям дитини. Символічна мова образотворчого мистецтва найбільш адекватна для вираження несвідомого. Спираючись на трансцендентні властивості символів та власний творчий потенціал, дитини може досягти самоцілення. Символічні образи містять у собі способи вирішення внутрішніх конфліктів особистості [7, с. 10-12].

Висновки. Арт-терапія – один із методів роботи, який використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, соціальному, емоційному й особистісному розвитку дитини. Творчий характер занять допомагає дитині відкрити в собі щось нове, краще розуміти себе, розвивати свої відносини з іншими людьми та навколишнім середовищем. Арт-терапія творчим самовираженням не лікувальна, а цілюща: вона спрямована не на ліквідацію тих чи інших симптомів і станів, а на розвиток дитиною відносин – із собою та світом.

Арт-терапія є найбільш давньою та природною формою корекції емоційного стану, якою можна користуватися для зняття психічної напруги, для того, щоб заспокоїтися чи просто зосередитися. Враховуючи вищевикладене, можна з впевненістю стверджувати, що арт-терапія – це ефективний засіб адаптації дитини молодшого шкільного віку до умов навчально-виховного процесу. Це засіб який дає можливість дитині висловити та відтворити внутрішні почуття, переживання, сумніви, конфлікти та сподівання, користуючись принципом особистісно зорієнтованого підходу до виховання дітей. Слід творчо опрацювати та використовувати інноваційні технології з метою адаптації дітей до умов навчально-виховного процесу та подальшого життя.

Список літератури:

1. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции / З. Фрейд. – М.: Наука, 1989. – 456 с.
2. Практикум по арт-терапии / Под ред. А. И. Копытина. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с.
3. Психотерапевтическая энциклопедия / Под ред. Б. Д. Карвасарского. – СПб.: Питер, 1999. – 398 с.
4. Уэлсби К. Часть целого: арт-терапия в школе / К. Уэлсби // Арт-терапия / сост. и общая редакция А. И. Копытин. – СПб.: Питер, 2001. – С. 160-181.
5. Арт-терапия / сост. и общая редакция А.И. Копытин. – СПб.: Питер, 2001. – 320 с.
6. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий / Л. Д. Лебедева. – СПб.: Речь, 2003. – 256 с.
7. Вознесенська О. І. Особливості арт-терапії як методу / О. І. Вознесенська // Психолог. – 2005. – № 10. – С. 5-8.

Костиков В.А.

Николаевский филиал

Киевского национального университета культуры и искусств

ПРЕИМУЩЕСТВА АРТ-ТЕРАПИИ КАК СРЕДСТВА АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация

В статье проанализированы преимущества использования арт-терапии среди детей в социально-психологическом направлении. Автор выделяет особенности применения арт-терапии для повышения уровня адаптации детей младшего школьного возраста как к условиям учебно-воспитательного процесса, так и к окружающей среде в целом.

Ключевые слова: арт-терапия, адаптация, младший школьный возраст, учебно-воспитательный процесс, творчество.

Kostikov V.O.

Mykolaiv branch of Kyiv National University of Culture and Arts

THE ADVANTAGES OF ART-THERAPY AS A MEANS OF ADAPTATION OF PRIMARY SCHOOLS CHILDREN IN CONDITIONS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Summary

The article analyzes the advantages of art therapy in children in social and psychological direction. The author singles out features of the use of art therapy for improvement and adaptation of primary school children to the conditions of the educational process and the environment in general.

Keywords: art therapy, adaptation, primary school age, educational process, art.

УДК [378:37.013]:004:373.2

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ПРОЕКТУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР ДЛЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Куземко Л.В., Кузавка І.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів з урахуванням сучасних тенденцій оновлення змісту і технологій дошкільної освіти. Розкрито основні вимоги до знань та умінь вихователів щодо впровадження комп'ютерних технологій у роботу з дітьми дошкільного віку та механізми їх формування. Обґрунтовано педагогічні умови їхньої підготовки до проектування комп'ютерних дидактичних ігор і вправ.

Ключові слова: дидактичні ігри, комп'ютерні технології, проектування, педагогічні умови, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Процеси інформатизації та комп'ютеризації, які проникають у всі сфери життя суспільства, обумовлюють зміни у підходах до організації пізнавальної діяльності дітей починаючи з дошкільного віку. Сучасні інформаційні технології відкривають перед педагогами абсолютно нові можливості у застосуванні комп'ютерних ігор та вправ у системі дидактичних засобів дошкільних навчальних закладів. Потребу у їхньому застосуванні в дошкільному віці доводять сучасні дослідження науковців та нормативні документи в галузі дошкільної освіти. У Концепції Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року зазначено, що «Основною проблемою, яка не дозволяє виконувати вимог Базового компонента є незадовільний стан матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення, недостатня кількість художньої літератури та електронних інформаційних ресурсів у дошкільних навчальних закладах, а також недостатній рівень кваліфікації педагогічних кадрів» [4]. Отже, нині дуже гостро постала проблема комп'ютеризації дошкільної освіти і проблема якісної підготовки фахівців саме у сфері проектування комп'ютерних дидактичних ігор і вправ для дошкільників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження російських та українських вчених (А. Бірюкович, Ю. Горвиць, С. Дяченко, І. Мардарова, В. Моторіна, С. Новосолової та ін.) свідчать, що використання комп'ютера в дошкільному віці можливе і необхідне, воно сприяє підвищенню інтересу до навчання, його ефективності, розвиває дитину всебічно. Використання у дошкільному навчальному закладі комп'ютерних технологій сприяє перетворенню предметно-розвивального середовища

дитини, створює нові, науково обґрунтовані засоби для її розвитку, вдосконалює форми і методи роботи з дітьми. Впровадження комп'ютерних програм та мультимедійних технологій у практику дошкільної освіти дає змогу: поєднати інноваційні дидактичні функції комп'ютера з можливостями традиційних засобів навчання; збагатити і наповнити навчальний процес новими формами роботи, варіативно застосувати візуально-графічні форми навчання; створити інноваційні методики, що сприятимуть більш ефективному засвоєнню знань дітьми дошкільного віку.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів з дошкільної освіти до застосування інформаційних технологій розглядалася українськими вченими в різних аспектах: підготовки до застосування інноваційних технологій у дошкільних навчальних закладах (І. Дичківська); підготовка майбутніх вихователів до формування основ комп'ютерної грамотності старших дошкільників (С. Дяченко); підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників (І. Мардарова); формування готовності майбутніх педагогів до використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності (О. Разинкіна); підготовку майбутніх педагогів до використання аудіовізуальних і комп'ютерних технологій (О. Трофимов). Разом з тим, в педагогічній науці процес підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів до проектування комп'ютерних дидактичних ігор і вправ для дошкільників залишається недостатньо вивченим.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність означеної проблеми